ВСЕВОЛОД ПЕТРІВ
Ґенштабу Ґенерал-Хорунжий.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО

Лекція перша.

III.

УКРАЇНСЬКЕ ВОЄННО-НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

1931

ч.3.

Ґенштабу Ґенерал-Хорунжий Всеволод Петрів.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО.

/Лекція I-ша, Вступ до курсу./

Українське Воєнно-Наукове Товариство.

1931.

Ґенштабу Ґен.Хор. Всеволод Петрів.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО.

З м і с т.

- Вступ.
- Стратеґічне значіння теренів.
- Тактичне значіння теренів.
- Відношення инших галузів воєнних знань до воєнного теренознавства.
- Визначення та росподіл воєнного теренознавства.

-:-:-:-:-:-:-:-:-:-:-

До друку ухвалила

Наукова Колеґія Товариства.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО.

Вступ.

Невпинний розвій військової техніки та вміння вести війну й кермувати боєвими операціями,що йдуть у парі з ускладненням життя людських колективів,висувають що-раз нові й нові галузі воєнних наук,а з тим,властиво, й конечну потребу нового їх ґрупування для узгіднення мет і метод студіювання споріднених дисциплін.

Ось так,повільно,з елементарного,переважно практичного курсу воєнної штуки /не більшого за сучасний муштровий статут,що його знання вимагали від старшини за часів перед 30-літньою війною/,виросли сучасні воєнні школи,воєнно-наукові дісціпліни.

Вже на наших очах зявляються нові воєнні дисципліни, як ось Оперативна чи Висока Тактика.

Сучасне воєнне мистецтво й сучасний стан воєнної техніки рішуче ставлять, на нашу думку, і питання про створення нової широкої галузі, властиво ґрупи, воєнної науки - Воєнного Теренознавства, конечну потребу якого, а також його обсяг і зміст та визначення ми спробуємо обґрунтувати в цій нашій лекції.

Нещодавно минула світова завірюха втягла у свій вир величезні маси людства, які не лише билися на ріжних фронтах, але й працювали в запіллі на війну та для війни.

Не будемо тут наводити цифри - цікавий знайде їх у попередній лекції Ґенерал-Лейтенанта Донських Військ Сідоріна -, зазначимо лише, що майбутні війни будуть вести не армії, а народи.

Щоб ці маси людства на величезних фронтах боротьби мали найбільші вигляди перемогти, треба подостатком забезпечити їх усіма сучасними технічними засобами боротьби; а це собі ставить на чергу справу транспорту, бо сучасні технічні засоби боротьби, здебільшого, дуже важкі, вимагають для їх уживання відповідних засобів транспорту.

Отже, крім народних мас, що візьмуть участь у бор

ротьбі,в ній візьме також участь і в с я п р о м и с л о в і с т ь к р а ї в, в с і з а с о б и т р а н с п о р т у - т о б - т о - ц і л е ж и т т я, ц і л и й р о з в і й к р а ї н и.

В арміях сучасности,і на фронтах боротьби, і в запіллі - ми побачимо складні та могутні технічні засоби, пересування яких залежатиме від м і с ц е в о с т и, в і д в л а с т и в о с т е й т е р е н і в.

Вже й ці чинники майбутніх війн визначають на сьогодня вагу теренів: їх природніх властивостей ,і штучних збудувань на них. Два приклади хоч-би з прадавніх війн наочно покажуть нам усю вагу природніх чинників навіть і для первісної техніки.

В усіх трактатах про воєнне мистецтво знайдемо ми опис двох сміливих маневрів Ґанібаля через Альпи та Понтійські багнища. То були маневри невеливких,на сучасне мірило,жменьок людей,вооброєних списами,мечами та дуками; єдиною " т е х н і к о ю " їх,якої не мали їхні вороги,були слони. Армія та,зі стратами на людях,усеж подужала тяжкі властивости теренів,але її "техніка",що йшла своїми ногами /без складних машин/,загинула вся. Правда,це не вплинуло на остаточний перебіг дальших операцій,бо у ворога навіть і такої "техніки" цілком не було.Одначе,уявім собі армію,психічно звиклу битися за допомогою ріжноманітної техніки,в той момент,коли вона,по-

дужавши певні тяжкі властивости терену,опинилась би перед ворогом,хоч і гірш за неї,але все ж вистарчаюче забезпеченим,без своєї техніки,або в умовах неможливости ту техніку за браком засобів використати!

І чи не буде те повторенням франко-грецького десанту в Одесі в 1919 році,який не міг,через о с о б л и в о с т и т е р е н і в, використати свою техніку,що була пристосована лише до умов західних фронтів світової війни,й тому мусів був одступити перед слабійшим ворогом - і число,і,зокрема,техничними засобами,а саме - повстанчими відділами Ю.Тютюнника.

Можно було-б навести силу прикладів із боротьби на східних фронтах світової війни,коли о с о б л и в о с т и т е р е н у ставили непереможні перешкоди для використання могутньої сучасної техніки,рішуче впливаючи на висліди боротьби.

Звичайно,нема меж для людської винахідливости та людської думки,а тому й найгірші особливости терену можно перемогти,але лише тоді,коли ті особливости будуть заздалегідь д о с л і д ж е н и і т а їх м а й б у т н і й м о ж л и в и й в п л и в б у д е з в а ж е н и й - передбачений для кожної галузі техніки,коли ми до перемоги тих особливостей будемо п і д г о т о в а н і.

Одначе,як вже ми сказали,не лише техніка сучас-

них армій,але й їх кількосний склад є чинниками,що підсилюють вагу та вплив теренів.

Як порівнюючі легко та незалежно від природніх влавластивостей терену могли маневрувати малі армії минувшини!

Ґанібал міг знайти собі вигідне поле бою під Канами, куди неминуче,притягнені як магнетом до його живої сили, мусіли були прийти Римляне; Наполеон міг спокійно на невеликому районі підготовити громовий удар Австерлиця,мех тим як противник Олександра Македонського - Дарій Ґістасп,зібравши величезну,як на тодішні часи,армію,мусів був стояти на широких полях під Ісою,де він міг вигідно ту армію розгорнути та цим, самою масою своїх військ прикутий до терену, підготовити перемогу Олександрові та свою загибель.

А що вже й казати про вагу й значіння теренів тепер,коли ось ув останню світову війну міліонові маси німецьких армій фізично, в силу своєї кількости,не могли протиснутися крізь коритар, до того ще й підсилений штучними засобами, між Воґезами та Бельґійським кордоном, - фізично-ж знова таки через свою кількість і важку техніку, не могли йти через пасмо Воґез,а неминуче мусіли йти через Бельґію,порушивши нев-

---

тралітет.

Питаємо тепер,чи не вплинули властивости теренів на цілий перебіг,ба, й на конечний вислід цілої світової боротьби,та чи не треба поважно вивчати оті властивости теренів, а значить і дати цьому вивченню місце в шерегу наук про війну?

Думаємо,що вистарчить і цього яскравого прикладу для нашої мети,а тому не будемо спинятися ширше на зясуванні значіння теренів Мазурських озер на початку світової війни на східньому фронті,майстерне використання яких дало змогу малим німецьким силам погромити хмари російських військ,що не хотіли властивостей тих теренів взяти під увагу.

Не будемо рівно ж докладно пригадувати невдалих, з погляду неґативного розуміння властивостей теренів,спроб російських проривів на Стоході та в районі Олександровських узин біля озера Нароча.Ці спроби,саме невдалим вибором теренів і непідготованностью Росіян до їх подужання, уже наперед були засудженні на невдачу.

Чимале значіння можуть мати при сучасних арміях та їх техниці також і кліматичні властивости теренів; досить лише пригадати цілковити розбиті шосе Східньої Галичини в осені 1914 року,коли по них

з а д о щ і в прокотилися декількома наворотами маси російських та австрийських військ,обернувши всі ті шляхи в непрохідні рови,де безнадійно загрузали обози та гармати,не кажучи вже про більш чутливий автотранспорт,що тоді й не був так розвинений.

Нарешті,самі м е т о д и сучасної збройної боротьби примушують нас уважнійше вивчати терени,як свої,так і тих держав,які мають змагатись з нами.

Запитаємо,чи можливо за сучасного суспільно-військового устрою п о в н е ф і з и ч н е з н и щ е н н я ж и в о ї с и л и в о р о г а яко такої?

Це було фактично можливим хіба за доби найманих чи вербункових армій,коли поза вивченими та фаховими невеличкими контінґентами держава не мала инших засобів боротьби. Навіть за давньої клясичної доби фактично н е м о ж н а було знищити д е м о к р а т и ч н у армію Риму,який за найтяжчих часів свого иснування міг виставляти леґіони за леґіонами; і тяжкі поразки під Канами та в Самнітських горах не знищили його фізичної сили.

Послідовне ж вичерпування тих п р и р о д н і х з а с о б і в країни та тої її п р о д у к ц і ї, н а я к і й б а з у є т ь с я в і й н а,є підчас збройної боротьби річчю цілком природньою,і прискорити до максімума цей процес у ворога цілком можливо, - треба лише знати,де вдарити та витворити плян і методи такого знищення. А з дру

гого боку - лише знаючи всі слабі місця,та виробивши методику та плян їх захисту чи невтралізацію заходів ворога, можна сподіватися на успіх.

Масові армії та всенародний характер сучасних війн, що вимагає напруження всіх сил країни,полекшують ці завдання нищення з а с о б і в б о р о т ь б и д л я з а х и с н и к і в і б о р ц і в, а не самих лишень б о р ц і в.

Сучасна збройна боротьба,втягуючи в себе всі верстви нації,є великим іспитом міцности цілих людських аґреґатів, ось чому найменша з в і й с ь к о в о г о б о к у х и б а в с о ц і а л ь н і й к о н с т р у к ц і ї тих аґреґатів, а зокрема в конструкції їх воєнної готовности, може болюче відбитися на вислідах війни,викликаючи соціальну катастрофу перед лицем ворога. Вже кінець франко-пруської війни 1870-71 рр. з повстанням Паризької Комуни та соціальною боротьбою перед обличчям національного ворога, є досить.повчальним,а конець російсько-японської війни 1905-6р. та нарешті,кінець Світової війни ставить у всю широчінь потребу в и в ч е н н я ж и т т я в о р о ж и х л ю д с ь к и х а ґ р е ґ а т і в н а ї х т е р е н а х.

Одначе місце вивчення цього може бути спірне - воно може й не бути цариною " Воєнного Теренознавства", а належати до "Воєнної Соціольоґії" - тому ми тут його лише згадуємо.

Отже,вже з цього побіжного перегляду умов недавно минулої збройної боротьби можно вивести конечну потребу вивчення теренів своєї держави й тих,із якими їй припаде вести боротьбу,та які можуть на перебіг тої боротьби вплинути. Оце вивчення теренів під поглядом воєнним є завданням науки "Воєнного Теренознавства".

Одначе повний обсяг,а головне - методику праці в "Воєнному Теренознавстві",ми зрозуміємо,коли остаточно розглянемо те можливе стратеґічне,а далі й тактичне значіння теренів,що їх вони матимуть у збройній боротьбі.

-:-:-:-:-:-:-:-:-:-:-:-:-

Стратеґичне значіння терені в.

I. Стратеґичний обєкт чинів.

Першим питанням,що його має розвязати в підготовці до можливої війни Стратеґія, - є визначення обєкту чинів.

До Світової війни Стратеґія проповідувала конечність шукати насамперед можливостей знищення живої сили ворога, але вже вище ми зясували,що повного і остаточного її знищення при сучасному воєнному устрої і,скажемо, при сучасному стані техніки - бути не може.

А тому цей постулят ми зформулювали б так: "З р у й н у в а т и п с і х и ч н о й т е х н и ч н о а ґ р е ґ а т и, щ о з м а г а ю т ь с я, т а к, щ о б в о н и н е м о г л и п р о д о в ж у в а т и б о р о т ь б у".

Такої руйнації,без сумніву,можно досягнути головно цілою низькою боїв,які виснаживатимуть ворога. Але яким способом примусити ворога обовязково до бою, - та ще бою в невигідних для нього умовинах,позбавляючи його тим можливостей

відповідного маневрування,відповідного відтягнення розвязки до слушного для нього та невигідного для нас часу.

Як навязати ворогові свою волю?

Без сумніву,що спосіб той - це погроза тим центрам чи, властиво, районам, утрата яких унеможливлює чи дуже втруднює ворогові дальшу боротьбу.

Ця загроза,як можна реальнійша,єдина може примусити збройні сили ворожого фронту приняти бій,який потягне по собі виснаження.

Ранійше,до Світової війни,такими районами були психичні та адміністративні центри країни - столиці,великі та головні населені пункти.

Але вже за Наполеоновських війн виявилось,що хоч війська під психичним тиском можлиаости втратити такі центри й приймали бої,а все-ж це не вело до їх повного знищення - війська відходили і,навіть,продовжували боротьбу.

Психичний тиск на них залежав лишень од попередньої психичної суґестії значіння цього керуючого центру.

Та вже цілком инакше виглядає справа,коли загрожено осередок воєнної продукції країни, чи бодай сполучення з таким осередком,чим загрожено постачання армії; така загроза сьогодня цілком реальна та може

примусити до бою,навіть при поганих умовинах,ту збройну силу,існування якої ось так загрожено.

Визначити такі райони,що мають сутнє значіння для збройних сил ворога є одним із завдань Воєнного Теренознавства.

Одначе,треба зазначити,ці райони несталі - їхнє значіння постійно змінюється в залежности від змін в економичному житті країни та від розвою її продукційних сил.

Ми сказали б,що людська воля певним способом може і змінювати те значіння,створюючи такі райони штучно.

Візьмемо,наприклад,зміну значіння районів хоч би на Україні.Ми бачимо там повільне пересування центрів воєнної могутности країни. Ранійше Київ був духовно-адміністративним центром,далі таким став Донбас,яко центр промисловости, тепер має набрати такої ваги Дніпрельстан із районом його комбінатів.

Підкреслюємо свідоме перенесення центра ваги воєнної промисловости в СССР з його периферії на Урал; з периферій Союза,до,мовляв,математичного його центра могутнє зміцненного природою.

Отже постійні студії над воєнним значінням тих районів, теж є одним із завдань воєнного теренознавства,без чого неможливо визначити найважнійше в данних теренах,не можливо визначити доцільний,у данній сітуації, стратегічний об,єкт чинів.

2. Операційний напрямок.

Після визначення стратеґічного обєкту чинів іде вибір операційного напрямку схеми тих шляхів, які ведуть до цього обєкту чинів та на яких розгорнуться боєві операції.

Схема наступу і маневрування тісно повязана зі схемою шляхів підвозу - артерій постачання та забезпечення армій.

Ідея майбутніх операцій повностью знаходить свій вираз у комунікаціях і шляхах наступу. "Таємниця операцій полягає в таємниці комунікацій"./Наполеон/.

Безсумнівно, що властивости теренів мають рішучий вплив на вибір операційних напрямків, а особливо при сучасних арміях.

Ми вже вказували на початку нашого викладу на ті природні та штучні властивости теренів у прикордонних районах Франції 1914 р., що у звязку з масами військ, які мали взяти участь у веденню операцій, примусили німецьке командування вибрати шлях через Бельґію, тоді як у 1870 році, оперуючи майже в тих самих районах, не мусіли німецькі армії порушати бельґійського невтрайлітету, - навпаки вони використали його для себе, а всі операції вели на французькій теріторії, частинно використовуючи напрямки і через Воґези, і крізь Бельфорський прохід.

А місцевість і властивости теренів залишилися все ті самі, ба, навіть, наслідком розвинення сітки шляхів і підне-

сення культурности країни,терени ті стали приступнійшими для маневрування мас.

Сталося це тому,що - з одного боку - французьке командування за час од невдалої війни 1870-71 рр. аж до Світової багато попрацювало над вивченням та підготовкою у стратеґічному відношенню своїх прикордонних із Німеччиною теренів,зміцнивши штучними засобами і без того тяжко приступні Воґези та закривши найбільше приступні шляхи на захід від них,а з другого боку,за той час виросли і маси війська обидвох сторон,зокрема - німецької,чому їм і тісно стало на звужених штучними спорудженнями просторах.

Отже приладнення воєнних плянів Франції до властивостей її теренів,засноване н а в и в ч е н н і їх - із одного боку - та збільшення мас війська - із другого - викликали зміну в операційних напрямках німців, з м і н у в п е р е б і г у ц і л о ї в і й н и.

Стверджуємо тут в п л и в т е р е н і в на вибір операційного напрямку,мінливість цих впливів у залежности від людської волі і конечну потребу їх відповідно оцінювати.

Ми могли б навести багато прикладів про впливи властивостей теренів на вибір операційного напрямку,але обмежуємося цим ближчим і найяскравійшим.

3. Стратеґічне розгортання військ.

За цими першими двома актами стратеґічної підготовки

до війни наступає підготовка плянів для стратеґичного розгортування військ. Ми можемо легко собі уявити,який вплив мають терени на цей підготовчий до війни чин.

Вже самий обрис кордонів певної країни частинно визначає найліпші чи найконечніщі форми стратеґичного розгортування війська.

Пригадаємо собі лише ті суперечки,які виникли в Російському Ґенштабі що до оцінки значіння так зв. "Передового театру" - району на захід од Висли,що,на думку де-яких російських авторитетів,міг би позитивно спричинитися до наступових російських плянів,даючи змогу з перших же боєвих операцій зайняти охоплююче що до ворога становище,що різко могло-б вплинути на всі наступні операції.

Користь цеї т.зв. "Мілютінской" думки та помилки невикористання цього "Передового театру" відстоюють ще й досі по війні такі російські авторитети як Ґен. Головін.

Одначе,звичайно,позитивне використання того театру,як рівно ж і инших властивостей обрису - пляну кордонів,можливе лише тоді,коли не лише вони самі та їх можливі впливи будуть досконально вивчені, але й тоді,коли будуть вивчені і відповідно технично підготовані й терени,що вздовж тих кордонів лежать, і де саме будуть зосереджуватися та пересуватися війська.

Отже, пригадуючи той самий приклад "Передового Привислянского театру", треба зазначити, що доцільне його використання для наступу можливо було лише після його досконалого фортифікаційного зміцнення, зокрема на його флянгових зонах, детально підготовивши залізничні шляхи для масового перекидання війська та навіть змінивши відповідно п л я н и м о б і л і з а ц і ї т а с а м і ф о р м и у т р и м а н н я к а д р і в, ї х с и л и т а д и с л ь о к а ц і ю.

Тим то властивости прикордонних теренів, їх вигідність чи невигідність для наступу чи оборони безумовно впливають також і на ступінь военного напруження кожної країни.

Безперечно, країна з невигідними в военному відношенню кордонами і прикордонними смугами мусить мати більшу боєву поготовність, більші витрати на військо, більшу численність кадрів і військових одиниць мирного часу.

Отже, ці вихідні для визначення навіть самих форм военного обовязку тої чи иншої країни повинно дати "Военне Теренознавство".

На те саме военне напруження країни та на форми її мобілізації мають ще вплив також і властивости теренів цілої країни, бо при труднощах боротьби на кордонах, її можно перенести і вглиб країни, на вигідні для неї та заздалегідь підготовені терени.

У цьому відношенні на неповне, на недосконале знання

своїх теренів і неґування їх властивостей дуже хибувала колишня російська воєнна школа,де місце "Воєнного Теренознавства" займала Воєнна Статистика,яка,як побачимо далі,не може ніколи заступити "Воєнного Теренознавства".

4. Марші - маневри.

Наступним актом Стратеґії,по закінченні розгортування, є наближення до боєвого стику з ворогом - впорядкування марш-маневра.

При цьому акті Стратеґії значіння властивостей теренів позначаються дуже й дуже.

Вже сама сітка шляхів і їх здатність витримати пересування військових мас за кожної погоди - легку чи важку їх прохідність при невигідних метеорольоґичних умовинах треба оцінити та взяти під увагу,бо инакше цьому марш-маневрові, хоч і ґеніяльно задуманому,загрожує катастрофа.

Згадаємо лишень ті природні умовини,за яких розгорталося маневрування військ підчас Ляоянської операції 1904-го року.

Досить було бурі,щоб розмоклі шляхи припинили маневр, що вже був почався. Також рельєф,а головне - профіль місцевости різько впливає на виконанни маршів, і тому вплив той треба заздалегідь взяти під увагу,а значить - р е л ь є ф т р е б а в и в ч и т и.

При тих марш-маневрах,які відбуваються внутрі своєї

країни,а на початку операцій вони є явищем цілком природнім, можна завчасною підготовкою теренів поліпшити перебіг маршів на зближення,а саме поліпшити їх швидкість та точність.

Пригадаймо собі лише розвій рокировальних шляхів Східньо-Пруського району та значіння їх за операцій 1914.року. Як бачимо,і тут знову неминуче доскональне вивчення теренів.

5. Елементи несподіванки.

Елемент несподіванки в Стратеґії є захованний у переведенні підготовчих чинів і йдучих за ними марш-маневрів.

Запільна розвідка може завчасно попередити ворога про зміст більшости підготовчих чинів,або,бодай,із певною правдоподібностью визначити можливі їх комбінації,але куди тяжче для неї викрити переведені підчас зосередження,та безпосередньо по ньому,перегруповання,які в величезній мірі,як це ми вже зясували,залежать од впливів теренів. А тому використання елементу несподіванки у Стратеґії можливе лишень на підставі досконального вивчення теренів майбутніх операцій.

6. Стратеґична підготовка теренів.

Оцінюючи вплив властивостей теренів на стратеґичні операції,ми вже вказували на можливість завчасної зміни тих впливів штучною підготовкою теренів.

До такої підготовки ми відносимо фортіфікаційні спорудження і шляхи,доцільне розташування яких знов таки можливе лише на основі докладного вивчення теренів.

Взагалі можно двояко задивлятись на природні властивости теренів: або н е ґ у в а т и їх значіння,перемагаючи їх вплив збільшенням зусиль військ; таким шляхом йшла дотепер російська воєнна штука,історія якої повна ґероїчних зусиль військ у боротьбі з природними властивостями теренів для досягнення результатів стратеґічної несподіванки.

Візьмемо хоч би перехід Суворова через Альпи,вся штука якого була в подужанні критичних стратеґичних сітуацій,що в них опинилися російські війська,надлюдськими зусиллями,головно в боротьбі з природою. З Швайцарського походу вийшла російська армія Суворова майже знищеною,головно - суворою природою,а не зброєю ворога.

Те саме бачимо ми й у війні 1877-78 р.р.,де ефекту несподіванки теж осягали перемогою над природою.

Одначе ми не маємо на думці й переоцінювати значіння терену,щоб аж відкидати саму думку про його подужання,а все ж, коли б французи в 1799 р. або й турки в 1877-78 рр. докладніще вивчили властивости своїх теренів та затарасували живою силою мало приступні стежки та проходи,то ледве чи скористали б з них російські війська.

Цей висновок наш дає нам першу вихідну для другого задивлення на природні властивости теренів.

Друге задивлення - це доскональне вивчення їх неминучих впливів та свідоме використання догідних і подужання відємних їх властивостей.

Так у 1914 р.стихійно швидкий наступ російських військ на Краків,а далі в Татри та за Карпати,втратив свій розгін і захлинувся не завдяки опіру небоєздатних ландштурмістів,але наслідком перешкод із боку суворої природи гір, підсиленої ще й пізньою осінью.

Це зважило з залізно-математичною точністю німецьке командування й руйновало при відвороті лише ті спорудження на шляхах,які могли перешкодити рухові лише зі сходу на захід,залишаючи цілим усе,що вело з півдня на північ,а,готуючись до контр-удару на Горлицю,в 1915 році німецьке командування широко підготовило подужання природніх перешкод перед армією Макензена та вибрало час удару кліматично найвигодніщий для маршу по шляхах долин між Карпатськими пасмами,але невигідний для тих,хто мав переходити ті пасма впоперек; -саме весну,коли сніг у долинах вже зійшов і шляхи по долинах висохли,а в горах сніг щойно розтанув,розмочуючи й без того погані гірські дороги, якими неминуче мусили відходити російські війська.

Ось таким шляхом і мусить іти той,хто визнає потребу "Воєнного Теренознавства",як окремої галузі воєнних наук.

-:-:-:-:-:-:-:-

В. ТАКТИЧНЕ ЗНАЧІННЯ.

Тепер перейдемо, хоч побіжно, до оцінки впливів теренів на тактичні чини війська, щоб визначити останні віхи "Воєнного Теренознавства" як науки, для визначіння його обсягу і мети.

I. Оперативне - відносне чи безвідносне значіння місцевости.

Ще за Наполеоновських часів Стратегія в формах оперативних - метовказівних - виявляла свій вплив і на полях боїв, себ-то, в царині тактики:

Вже тоді зявилися тяжки - відносного та абсолютного значіння місцевости; так зв. - стратегичних і тактичних к л ю ч і в, себто, таких районів на полях боїв, захоплення яких має рішучий вплив на перебіг бою; в першому випадку уможливлюючи широке використання перемоги, у другому - полегшуючи саму перемогу.

Теперішні бої, навіть і найбільше повязані, коли частина оперує в моритарі між иншими, будучи звязана у своїх чинах, подають нам приклад і оперативного впливу стратегії, і тактичного - чинів сусідів, на основі яких доводиться оцінювати значіння місцевости не лише на обмеженому нашому відтинку, але у звязку зі значінням місцевости на сумежних від-

тинках,а також і на цілому терені ґенерального бою,щоб наши вузькі чини стали як найбільше доцільними.

На жаль,для ілюстрації цього твердження не маємо ще під руками прикладу всім відомого та який забрав би небагато місця.

Докладне ж зясовання релятивного значіння хоч би висоти Магури біля Ясла в 1915 році відобрало б нам надто багато місця.Не маючи ніякого безпосереднього значіння для 24-го армійського російського корпусу,в районі позіцій якого вона була, вона могла мати майже рішаюче значіння для перебігу подій на фронті цілої III-ої армії,як та точка, що переривала зоровий звязок між двома величезними гарматними ґрупами австро-німців,і тим перешкоджала їм розвинути як найбільший згубний вогонь.

Подібне,але вже оперативне значіння мав відтинок фронту у Доморадзя на весні 1915-го року підчас боїв із фалянґою Макензена,що не мав тактичної ваги,але був важливий як звязковий участок,із утратою якого губилася цілість операцій цілої III-ої російської армії.

Отже,оперативний елемент сучасних боїв неминуче вимагає від начальників усіх ступнів /гору Магуру займав батальон під командою капитана/ широкого розуміння значіння місцевости - й абсолютного й релятивного,вміння розбіратись в ній не лише на основі власних вражінь,але карти й боєвого наказу та сітуації моменту,й вимагає практичних і теоре-

тичних у цій царині знань, вимагає "Воєнного Теренознавства".

2. Широчінь поля бою, далекосяглість і руйнуюча міць засобів боротьби.

Одначе не лише оперативний момент у сучасних боях вимагає уважного ставлення до місцевости, докладного її вивчення, вироблення в собі "тактичного відчування" місцевости. Сучасні технічні засоби кольосально розширили поля сучасних боїв і межи тактичних впливів ріжного роду зброї. Вже звичайна рушниця має тактичний вплив своїм вогнем майже на 2 кільометри. А гармата? Крім того, ріжні механізовані роди зброї, з їх швидким пересуванням і величезною вогневою силою, примушують начальників усіх ступнів уміти оцінювати місцевість і несподіванки, заховані в її рельєфі, не лише поблизу, ось тут під ногами, а на широких віддалях, на широких районах.

Питаємо, чи можливе це без досконального вивчення всіх метод воєнного досліду місцевости та широкої практики в її оцінюванні?

Але навіть і та місцевість, що, мовляв, ось тут під ногами, змінила своє значіння з поступом техніки, а саме значіння те збільшилося, не зменшилося. І справді, чи наважиться хто-небудь тепер не використовувати й найменшої нерівности місцевости при захисті від сучасного згубного вогня? Чи

можливе сьогодня,щоб начальник будь-якого ступня не вмів оцінити тих укрить і визначити та ще швидко,бо часо бою не жде,від чого вони захищають,чи тільки від ворожого ока,чи від вогню та від якого саме типу того вогня ?

Чи не є обовязком кожного з командирів,аж до підстаршини включно,вміти використати місцевість,і не лиш як укриття,але також і як вогневу позіцію,з якої,як ми знаємо,не конче треба бачити ворога,але лише могти його знищити ? Чи не є таким самим обовязком кожного вміти знаходити пункти обсервації і не тільки для себе,але й ті,які може використати ворог ?

А тому,лише озброєний таким знанням метод оцінки місцевости та вмілістю орієнтуватися в ній,начальник,аж до підстаршини включно,може вступати в бій не ведучи своїх підлеглих на даремну смерть. Тому лише та армія,яка має добре вишколений у цьому відношенні командний склад може мати повну надію на успіх.

Рівночасно зі збільшенням значіння місцевости,як чинника,що дає укриття та вогневі позіції,збільшилося і значіння тих властивостей місцевости,які перешкоджають рухові військ.

Перед світовою війною російська воєнна школа,висміваючи висновки "воєнної статистики" ґенерала Золотарьова,який бачив стратеґічне значіння перешкоди ледви чи не в кожному струмочку,перегнула палицю у другий бік,доводячи,що взагалі

"нема ніяких перешкод,перепон і зупинок у природніх властивостях країни". Це,безумовно,був льоґічний висновок із цілої системи неґування властивостей місцевости,яка була істотня для російської воєнної школи.

Безумовно,ніхто не буде суперечити тому,що тепер природні межі,як самостійні,коли їх ніхто не захищає,перешкоди,перепони або перегороди,значно втратили на своїй гостроті,але лише тоді,коли ту техніку заздалегідь підготовити для подужання тих чи инших природніх меж,себ-то,коли ці межі завчасу добре вивчені.

Нема сумніву,що сучасний вогонь можна переносити майже через кожну природню межу,та відгоноити від неї ворожі відділи,що її захищають,але лише тоді,коли вони будуть або заслабі своєю воєнною технікою,або не зуміють використати межі для себе,чи не знають її властивостей.

Одначе малюнок цілковито зміниться,коли будемо оцінювати сучасне тактичне значіння надійно боронених чи взятих під великий вогонь перешкод.

Затримка на такій природній перешкоді на одну хвилину - це значить тепер проліт крізь масу затриманих тут живих /людей чи коней/ чи мертвих /ріжні машини/ мет соток зайвих куль та уламків із відповідним дуже високим % можливостей попадання.

Якийсь багнистий струмочок тепер може коштувати нас чи не більше людей,як славнозвісний рів під Ватерльоо в

1815 році,а тому,можливо,зможе відіграти й таку саму катастрофальну ролю.

Тому то сучасне воєнне мистецтво,а тактика зокрема, примушує нас уважніще ставитись до тактичного впливу природніх меж і уділити певний час методиці вивчення їх воєнних властивостей та набуття вміння їх швидко оцінювати.

3. Психічне значіння місцевости.

З тактичних властивостей місцевости лишаються ще так зване психічне значіння місцевости,а зокрема - природніх меж у боях.Для зясування цього значіння місцевости досить лише уважно перечитати описи кількох боїв,особливо коли вони зроблені або спостерігачем із мистецьким чуттям,або мистцем слова.

Прочитаємо собі таку малесеньку книжечку італійського воєнного кореспондента - Луіджі Бартіні "Японці під Мукденом",де змальовані скажені штурми російських позицій армією Курокі: "Це пасмо гір,так яскраво вирізблене на небі,здається всім - межою зусиль,за якою - перемога, і скажен лізуть маленькі жовті вояки до тих вершків,а за ними новий бій,ще жорстокіщий,одначе,психічно,осягнувші ті вимріяні вершки,стають вони витріваліщі; - верхи захоплено,але це лише початок боротьби,- за ними похила рівнина,вкрита російськими шанцями,але піднесений здобуттям верхів настрій штовхає їх /японців/ на нове,ніби-

то менше вже зусилля,нібито....."

Перечитаємо перебіг боротьби за "Новгородську Сопку" під Ляояном,володіння якою не вирішувало фізично боротьби, але вирішило її морально.

Прослідкуємо,як правдиво психольогічно змальована у Л.Толстого у "Війні і мирі" та межа - страшна межа - між "нами" та "ними",яка розділяє готових до атаки гусар од тої французької піхоти,яку вони ще й не бачать,або піхотинців при переході через річку Ен,які в цій смужці води бачать свій порятунок.

Пригадаємо психічне значіння лише трасированих але не викопаних ліній за "батареєю Жерве" під Севастополем тощо.

Най ті,хто вже був ув огні війни,пригадають собі ту психічну пресію,яку дають придатні для розгляду пункти,що можуть на думку вояків служити ворогові та відкривають наші рухи,дають,мовляв,можність скермувати на нас ворожий вогонь - смерть.

Місцевість під час бою оживає,вона стає для військ, що маневрують на ній,нібито чинником живим,сприятливим чи ворожим.

Відчути цей психічний вплив,використати його для себе - може лише той,хто сталим вивченням теренів виробив у собі звичку дивитися на мапу чи кроки,або-ж місцевість,не оком туриста чи фахового топоґрафа,а оком вояка,що бачить

у тій місцевости не гарні краєвиди чи детайлі,а позіції укриття та впливи.

Використаємо тут для нашої мети /не забуваймо,що ми трактуємо все лишень із погляду впливів теренів та їх властивостей/ зауваження Наполеона: "Мене вважають великим вождем,але я лише кілька разів щодня підчас війни запитую сам себе: що я зроблю,коли мене атакують справа,зліва,що я зроблю при тій чи иншій зміні ситуації,ось тому коли мій ворог лише починає думати,я вже готовий до чину,а це шлях до перемоги".

І таким дуже важливим шляхом до перемоги є також і вміння швидко та правильно оцінювати значіння теренів,цю поважну складову боєвих операцій.

-:-:-:-:-:-:-:-

Г. ИНШІ ГАЛУЗІ ВОЄННИХ І ЗАГАЛЬНИХ НАУК І ЇХ ВІДНОШЕННЯ ДО ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА.

Указавши на найріжноманітнійші впливи природніх властивостей місцевости на ріжноманітну чинність військ, запитаємо тепер себе, а чи ж не можна обійтися без окремої галузі воєнної науки, що її ми називаємо "Воєнним Теренознавством"? Може, ті відомости, яких ми потрібуємо для визначення впливів властивостей теренів, знайдемо ми в инших галузях воєнних наук ?

Ось, напр., В о є н н а І с т о р і я, змальовуючи перебіг минулих війн і боєвих операцій, неминуче мусить змальовувати впливи властивостей теренів на ті операції. І правда, опис кождої війни починається саме з опису тих теренів, на яких війна відбувається, з опису їх природніх властивостей, із опису, як вони в тих обставинах вплинули на перебіг війни; отже, в таких описах нема ніяких прогнозів на майбутнє у звязку з новими факторами воєнної штуки та воєнної техніки, нема опису тих змін, які по цій війні відбулися з теренами, зробивши їх чи більше приступними, чи більше посіченими.

Цього саме і не може дати нам В о є н н а І с т о р і я, бо вона є лише головним джерелом досвіду для инших

галузів воєнних знань,її вагу ясно визначив і Наполеон, коли сказав,що для полководця "треба читати й перечитувати історію великих полководців і їх походів".Те саме зауважив і Суворов: "читай Юлія Кесаря,Анібала й Бонапарте". Але витягнути з цього джерела потрібний матеріял і обробити його мусить для себе кожна окрема воєнна наука,та вже в опрацьованому вигляді подати тим,хто має вчитися,а що при сьогодняшньому стані воєнної штуки та техніки одній людині несила самій проробити таку працю,то це будуть робити ріжні галузі воєнних наук,звідки "Воєнне Теренознавство" теж вибере,що йому належиться,методом,який ми вже в попередньому викладі вказали.

Також самозрозуміло,що І с т о р і я в о є н н о г о м и с т е ц т в а вже цілковито не може заступити Воєнне теренознавство,бо вона є лише зясуванням поступу і крівої воєнної штуки,і тільки Воєнне теренознавство дасть нам критерій,із яким треба підходити до вивчення впливів теренів. Вивчення ж сучасної воєнної штуки,особливо в останніх фазах її поступу,дасть нам критерій для прогнозів на майбутнє,на можливі майбутні впливи теренів.

Можливе також припущення,що З а г а л ь н а Ґ е о ґ р а ф і я цілком могла б заступити Воєнне Теренознавство,одначе Загальна Ґеоґрафія у своїй загальній частині дасть лише масу конкретних данних про певні фактори теренів,але ніколи не зможе,та й не мусить давати воєнної оцін

ки значіння їх.Спеціяльні ґеоґрафії,як от - економічна, політична і инші,теж дадуть силу вихідних для висновків про воєнне значіння тих чи инших районів,але оцінювати те значіння можна лише з воєнного погляду,що й буде завданням Воєнного Теренознавства.

Саме існування такої галузі загальних знань,як спеціяльна фахова - хоч би Економічна Ґеоґрафія вже виправдує конечність одної зі складових і Воєнного Теренознавства.

Нарешті Воєнна Статистика,що її вважали за заступника Воєнного Теренознавства,вже в працях Ґен.Золотарьова "Военная статистика юго-западного фронта" обернулась скорше в своєрідню "Воєнну Ґеоґрафію,бо вже почала стратеґічно розглядати райони,та навіть і така Воєнна Статистика не може заступити цілком і вповні "Воєнного Теренознавства",бо вона дає силу конкретних данних про певні терени,але їй бракує методів оцінки тих теренів,щоб мати змогу швидко визначувати їх релятивне значіння за тих чи инших конкретних данних чи можливих боєвих обставин і стратеґічної сітуації.

Також безпосереднє,індівідуальне вивчення теренів не може заступити "Воєнного Теренознавства",бо для цього навіть вивчення конче треба виробити певну методу,певний критерій,які визначили б,що власне треба шукати при цьому вивченні та як оцінювати знайдене.

Тому то й уважаємо ми всі повищі галузі воєнних і загальних знань лише джерелами для "Воєнного Теренознавства", які дають йому конкретний матерьял і вихідні.

Також лише техніку і технічні методи може дати "Воєнному Теренознавству" Загальна Картоґрафія та Загальна Топоґрафія, бо вони самі не навчать і не можуть навчити тому, що саме відзначати на теренах як конче важливе під поглядом воєнним.

Через це саме, вибіраючи всі конкретні данні про природні властивости теренів і штучні витвори на них з инших галузів загальнолюдських знань, включаючи сюди і воєнні, Воєнне Теренознавство систематизує їх та вивчає з погляду воєнного для визначення можливих впливів їх на перебіг війни й воєнних подій і виробляє умілість доцільно використовувати ті впливи.

-:-:-:-:-:-:-:-:-:-:-

Ґ. ВИЗНАЧЕННЯ ТА РОЗПОДІЛ "ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА".

Підходячи до визначення завдань і розподілу "Воєнного Теренознавства",зазначимо,що ми стоїмо на погляді повної повязанности всіх воєнних наук ув одній"науці про перемогу",бо,властиво кажучи,тяжко провести між ними різьку межу та що всі ці розмеження мають на меті розподіл праці - більше детальної розрібки тої чи иншої галузі.

Цей погляд поширюємо ми і на взаємини між загальними,мовляв,і воєнними науками,вважаючи науки воєнні лише за одну з галузей, - за одну зі складових загальнолюдських знань,а ніколи не за щось цілком окремішне та самовистачальне. З цього виходячи,вказали ми як на джерело для "Воєнного Теренознавства" також і на загальну і спеціяльні,але не виключно спеціяльні ,Ґеоґрафії,Загальну Картоґрафію та Топоґрафію.

Виходячи з тої самої засади - повязанности воєнних знань,вважаємо за доцільне зєднати в одну ґрупу ті окремі дисципліни,які мусять неминуче користати з одної і тої самої чи близьких до себе метод дослідження та прямують досягнути спільної чи наближеної одна до одної мети.

При такому ґрупованні одна зі споріднених дисциплін, яка буде давати назву і цілій ґрупі, дисципліна найбільше методольоґічна та яка найбільше дає метод дослідження, якими користуються инші, буде, на нашу думку, головною, керуючою, що дає, мовляв, тон иншим дисциплінам тієї-ж самої ґрупи.

Практичність такого ґруповання ми вважаємо безперечною, зокрема для наук воєнних, бо знаємо, яке значіння має спільна доктрина, однакове розуміння та оцінювання явищ провідними військовими верствами, тому при певному ґрупованні воєнних дисциплін керманичі їх лише можуть порозумітися та в процесі спільної праці можуть легше прийти до загальних і правильних висновків, що будуть творчостью колективною, яка дає в зустрічі думок правду. Разом з цим виклади, подані в такому одностайному вигляді, дадуть слухачам суцільне враження, спільну уяву - спільну доктрину.

З цих то міркувань ми вважаємо доцільним ґруповати під назвою "Воєнне Теренознавство" такі дисциплини: I/ Воєнне Теренознавство, 2/Воєнну Ґеоґрафію, 3/Воєнну Картоґрафію та 4/ Воєнну Топоґрафію.

І правда. ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО, як наука, що має ТЕНДЕНЦІЮ УЗАГАЛЬНЮВАТИ, НА ПІДСТАВІ ДОСКОНАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ЗНАЧІННЯ ТЕРЕНІВ У ВІЙНАХ І БОЄВИХ ОПЕРАЦІЯХ ТА БОЯХ, ДАЄ МЕТОДИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ВОЄННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ І ВПЛИВІВ ТЕРЕНІВ І МІСЦЕВОСТИ ДЛЯ ДОЦІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЇХ, ПІДГОТОВКИ ПЕРЕД ВІЙНОЮ Й ПІДЧАС ВІЙНИ ТА БОЮ ТА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЇХ АБ-

СОЛЮТНОГО ТА ВІДНОСНОГО ЗНАЧІННЯ.

Отже "Воєнне Теренознавство,стоячи у найближчому звязку зі Стратеґією та Тактикою,має вести дослідчу працю в царині Воєнної Історії та Історії Воєнної Штуки,оцінювати сучасну воєнну техніку і указувати методи дослідів теренів, тим розвантажуючи инши галузі воєнних знань і даючи вихідні для дисциплін своєї ґрупи,з яких першою,що є безпосереднім льоґічним продовженням "Воєнного Теренознавства", є Воєнна Ґеоґрафія.

ВОЄННА ҐЕОҐРАФІЯ ВИВЧАЄ ПРИРОДНІ ТА ШТУЧНІ ВЛАСТИВОСТИ ТЕРЕНІВ ТА ЇХ КОНКРЕТНЕ ВОЄННЕ ЗНАЧІННЯ З ПОГЛЯДІВ І МЕТОДАМИ,УСТАЛЕНИМИ ВОЄННИМ ТЕРЕНОЗНАВСТВОМ.

Їй належить вивчення під воєнним оглядом рельєфів, вод,витворів властивостей ґрунту,природніх багацтв,складу людности та форм його життя,фльори та фавни країн,підсоння й т.д.

Вона черпає широко відомости та конкретні данні від загальної і спеціяльної Ґеоґрафії та досліджує і оцінює їх методами Воєнного Теренознавства,веде безпосередні у природі досліди,щоб здобути ті данні,яких для осягнення її мети, не вистачає в загальних споріднених з нею науках і яких нема в Воєнній Статистиці,яка є усе-ж поважним джерелом або методою /не будемо тут сперичатися чи Статистика - метод чи наука/ для Воєнної Ґеоґрафії.

У загальних висновках курсу Воєнної Ґеоґрафії треба

висвітлити воєнне значіння тих чи инших природніх меж ріжних районів країни,що є обєктом досліду,та яка їх питома ваґа в обороноздатности країни насьогодня,і намітити,які зміни можуть запасти у звязку з можливим до передбачення поступом економічного життя данної країни.

Ближчою помішницею,мовляв,ілюстраторкою висновків Воєнної Ґеоґрафії є ВОЄННА КАРТОҐРАФІЯ.

ВОЄННА КАРТОҐРАФІЯ - ЦЕ ТЕХНІКА ПЕРЕДАЧІ НА КАРТУ КОНКРЕТНИХ ВОЄННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТЕРЕНІВ,ЯКІ ВИЗНАЧЕНІ МЕТОДАМИ ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА.

Безумовно,що сама техніка проектування та змалювання воєнних мап буде мало чим одріжнятися від подібної техніки загальної картоґрафії; одначе,певна спеціяльна освіта та головне знання методики Воєнного Теренознавства має бути властивостью воєнного картоґрафа.

Коли в атлясі мап,якими ілюстровані курси загальної та економічної ґеоґрафії,ми знаходимо,окремі мапи,фізичні, політичні природніх багацтв,тощо,з яких кожна різко відзначає лише певні властивости країни,то ми мусимо або ж мати в подібних атлясах мапи воєнних властивостей її,або ж умістити цю ґрупу мап до окремого збірника,доручивши опрацювання їх окремому фаховцеві.

Отже,уміння підкреслити в мапі,бо кожна властивість маєсвоє значіння,воєнно-важливе буде завданням воєнного картоґрафа,а підготовка такого спеціяліста буде завданням Во-

---

єнної Картоґрафії,як складової частини Воєнного Теренознавства.

Останньою дисципліною,яку,на нашу думку,треба конче включити до ціклю Воєнного Теренознавства є Воєнна Топоґрафія.

ВОЄННА ТОПОҐРАФІЯ ВЧИТЬ ШВИДКОЇ ПЕРЕДАЧИ НА ПАПЕРІ В ВИГЛЯДІ "КРОКІ",ПЛЯНУ ЧИ ПЕРСПЕКТИВИ БЕЗВІДНОСНИХ І ВІДНОСНИХ ВОЄННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МІСЦЕВОСТИ, ТА НАВИКАМ ШВИДКО ВИЗНАЧАТИ ЦІ ВЛАСТИВОСТИ Й ОЦІНЮВАТИ ЇХ ІЗ ВОЄННОГО ПОГЛЯДУ ДО ВИРОБЛЕННЯ МАЙЖЕ ІНСТИНКТОВОГО НАВИКУ.

Безумовно,що при цьому Воєнна Топографія мусить користатися висновками та методами Воєнного Теренознавства,бо фактично вона є практичним у боєвій царині втіленням її висновків. Ми рішуче обстоюємо,що лише при влитті ідеї - души до топоґрафії вона не буде лише незрозумілою технікою,а мовою штріха та ґорізонталі та перспективи,такою самою,якою є мова літер у книжці - фарб на малюнках і картинах.

Ми хочемо, щоб по прослуханні Воєнної Топоґрафії для слухача ожила б місцевість,стала би не лише зрозумілою,а цілком "своєю".

Ми хочемо,щоб і начальники,будучи навіть і далеко від того місця,яке передано топоґрафічно на папері,могли б відчути як оцінює з погляду боєвої сітуації місцевість той,хто її переніс на папер.

Ми гадаємо,що доцільні воєнно-топоґрафічні вправи дадуть у висліді те,що начальники всіх ступнів будуть легко бачити на місцевости ті прикмети,які так треба під воєнним поглядом відчувати,будуть бачити її воєнне значіння, її можливі впливи на успіх; але для осягнення всього цього треба правильних критеріїв та вихідних,що їх може дати лише Воєнне Теренознавство.

Звичайно,визначивши ось так обсяг та завдання Воєнного Теренознавства,ми могли б і не настоювати на конечній потребі утворення такої загальної методольоґічної дисципліни,як Воєнне Теренознавство;можливо було би віднести всю ту дослідчу методольоґічну частину Воєнного Теренознавства до початків Воєнної Ґеоґрафії,але тоді:поперше - могла б повстати небезпека,що ця методольоґічна частина була б пристосована лише вузько до самої Воєнної Ґеоґрафії,а подруге - не створено б системи і методу досліду для Воєнної Топоґрафії,яка може бути дисципліною,приступною для викладу начальникам низчих,підстаршинських ступнів і без попереднього викладу Воєнної Ґеоґрафії,але неминуче мусить мати напрям,що відповідав би тим завданням які ми визначили як завдання Воєнного Теренознавства.

ooooooooooooooooo
oooooooooooo
ooooo
o

LITH. V. JARKOVSKÝ, PRAHA II., JEČNÁ 24.